

Bogusława Drelich-Skulska

EWOLUCJA BIZNESU MIĘDZYNARODOWEGO JAKO DYSCYPLINY NAUKOWEJ W DOBIE GLOBALIZACJI GOSPODARKI

1. Wstęp

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. dynamiczny rozwój handlu międzynarodowego oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych spowodował wzrost znaczenia biznesu międzynarodowego (BM). Zaczęto w większym stopniu uwzględniać zagadnienia międzynarodowe. Obecnie BM znajduje się na rozdrożu. Postępująca globalizacja oraz dążenie ośrodków akademickich do internacjonalizacji badań i programów nauczania (występuje to zjawisko zarówno w USA, jak i w Unii Europejskiej – jako tworzenie Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej do 2010 r. i podpisanie konwencji bolońskiej) mogą spowodować, że BM stanie się ofiarą swego własnego sukcesu. Coraz częściej stawiane jest pytanie o sens istnienia dyscypliny BM. Skoro misja tej dziedziny związana z badaniem procesu internacjonalizacji została wypełniona, dlaczego utrzymywać BM jako oddzielną dyscyplinę badań¹? Warto jednak podkreślić, iż globalizacja działalności gospodarczej, coraz powszechniejsza liberalizacja przepływu wszystkich czynników produkcji obserwowana w gospodarce światowej od początku lat osiemdziesiątych XX w., a także gwałtowny rozwój technik informacyjnych i komunikacyjnych w latach dziewięćdziesiątych spowodowały, iż badacze zajmujący się biznesem międzynarodowym zwrócili uwagę na wiele nowych zjawisk oddziałujących na tę dyscyplinę nauki.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ewolucji biznesu międzynarodowego jako dyscypliny naukowej oraz identyfikacja nowych kierunków poszukiwań i badań prowadzonych w tym obszarze.

---

¹ P.J. Buckley, D.R. Lessard, *Regaining the Edge for International Business Research*, „Journal of International Business Studies” 2005, no 36, s. 595-599.

2. Istota i pojęcie biznesu międzynarodowego

Dyscyplina biznesu międzynarodowego charakteryzuje się wielopłaszczyznowym podejściem do zjawisk empirycznych. Podstawowymi płaszczyznami analizy są tu: działalność poszczególnych menedżerów, przedsiębiorstwa, sektor oraz całe środowisko. Każda z nich charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem.

Nowakowski pisze, iż biznes międzynarodowy obejmuje transakcje, które są projektowane i dokonywane ponad granicami narodowymi i kulturowymi w celu zaspokojenia potrzeb indywidualnych nabywców, przedsiębiorstw oraz organizacji. Można go przedstawić jako pole, na którym zakreślono kilka dyscyplin częściowo nakładających się na siebie, a częściowo komplementarnych. Są to: zarządzanie międzynarodowe, marketing międzynarodowy, marketing globalny (jako subsystem marketingu międzynarodowego) oraz finanse międzynarodowe².

Shenkar definiuje BM jako dziedzinę łączącą wiedzę ogólną dotyczącą sposobu prowadzenia działalności na rynku międzynarodowym z regionalnym *know-how*. Oba komponenty tworzą swoistą „platformę wiedzy”, opartą na podstawach teoretycznych oraz trudną do naśladowania. Wiedza ogólna odnosi się do takich fundamentalnych zagadnień, jak instytucje międzynarodowe, umowy handlowe, organizacje regionalne itp. Jeśli chodzi zaś o regionalne *know-how*, to odnosi się ono do kulturowych, religijnych, politycznych oraz ekonomicznych uwarunkowań poszczególnych krajów czy regionów. BM pozwala tłumaczyć zachowanie przedsiębiorstw na rynkach lokalnych, uwzględniając właśnie wspomniane uwarunkowania – co jest niezwykle istotną cechą³.

Griffin i Pustay wskazują, iż biznes międzynarodowy obejmuje transakcje gospodarcze zawierane pomiędzy podmiotami pochodzącymi z więcej niż z jednego kraju. Jako przykłady można wymienić zakup materiałów i dostarczenie ich do zagranicznego odbiorcy w celu wykorzystania w procesach produkcyjnych, dostawę produktów gotowych z jednego kraju do drugiego w celu ich sprzedaży hurtowej, uruchomienie przedsiębiorstwa poza granicami kraju ze względu na niższe koszty siły roboczej itp. Podmiotami zaangażowanymi w tego typu transakcje mogą być osoby fizyczne, przedsiębiorstwa prywatne, grupy przedsiębiorstw czy agencje rządowe⁴.

Obaj autorzy stawiają zasadnicze pytanie, czym różni się biznes międzynarodowy od krajowego. Odpowiedź jest oczywista – transakcje gospodarcze realizo-

---

² M.K. Nowakowski (red.), *Biznes międzynarodowy. Od internacjonalizacji do globalizacji*, SGH, Warszawa 2005, s. 19.

³ O. Shenkar, *One More Time: International Business in a Global Economy*, „Journal of International Business Studies” 2004, no 35.

⁴ R.W. Griffin, M.W. Pustay, *International Business. A Managerial Perspective*, Pearson Prentice Hall, New Jersey 2007, s. 5.

wane w ramach BM przekraczają granice narodowe. Lecz istnieją też inne istotne różnice⁵:

- Kraje zaangażowane w transakcje gospodarcze na rynkach międzynarodowych mogą wykorzystywać różne waluty, co wpływa na opłacalność i bezpieczeństwo realizowanych operacji.
- Systemy prawne krajów są odmienne, co zmusza podmioty zagraniczne do dostosowania swoich działań do prawa lokalnego. Zdarza się, że zasady prawne obowiązujące w różnych krajach wykluczają się wzajemnie, stwarzając problemy menedżerom międzynarodowym.
- Systemy kulturowe w państwach, gdzie dokonuje się transakcji, są odmienne, co powoduje, iż lokalny partner oczekuje dostosowania naszych zachowań do miejscowych zwyczajów.
- Wyposażenie krajów w zasoby jest odmienne. Jedno państwo może posiadać surowce naturalne, lecz słabo wykształconą siłę roboczą, natomiast inne będzie zasobne w wydajną, dobrze wykształconą kadrę, lecz jego zasoby naturalne będą ubogie. To spowoduje, iż prowadzone procesy produkcyjne i typy produkowanych wyrobów będą w obu krajach różne.

Przytoczone definicje biznesu międzynarodowego wskazują, iż jest to dyscyplina naukowa, której głównym przedmiotem zainteresowania są transakcje gospodarcze realizowane na rynku międzynarodowym, rozpatrywane przez pryzmat indywidualnych nabywców, przedsiębiorstw czy organizacji. Natomiast menedżerowie działający w na tym rynku powinni w sposób profesjonalny wykorzystywać warunki, które oferuje środowisko międzynarodowe w celu kreowania wartości i potencjału firm lub maksymalizacji ich zysków.

3. Ewolucja problematyki badawczej biznesu międzynarodowego

W XX w. uwaga badaczy koncentrowała się na różnych płaszczyznach analizy biznesu międzynarodowego (tab. 1). Przykładowo autorzy teorii internalizacji (Buckley i Casson, 1976) oraz teorii cyklu życia produktu (Vernon, 1966) skupiali się na firmie, analiza strategii globalnej dotyczyła branż i sektorów, a analiza instytucjonalna sprowadzała rozważania na poziom całego środowiska biznesowego w skali makroekonomicznej. Należy również dodać, że prawie równocześnie z rozwojem wspomnianych nurtów badaniu podlegało postępowanie kadry menedżerskiej – chodziło głównie o wyodrębnienie narodowych różnic w podejściu do zarządzania.

W tabeli 1 wskazano, jak zmieniał się obszar badań BM na przestrzeni XX w., a także jakie zagadnienia szczegółowe były przedmiotem zainteresowania. Bar-

---

⁵ Tamże.

dziej szczegółowa analiza jej zawartości pozwoli odpowiedzieć na pytanie, jakie wyzwania stoją przed dziedziną BM w najbliższej dekadzie.

Po drugiej wojnie światowej nastąpiła rewitalizacja międzynarodowych powiązań gospodarczych. Wiązało się to nie tylko ze wzmożonym przepływem towarów, lecz głównie z eskalacją przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które stały się kluczowym czynnikiem dynamizacji gospodarek Europy Zachodniej. Obserwacja – przede wszystkim amerykańskich BIZ lokowanych przez prywatne korporacje międzynarodowe w Europie – spowodowała ich rozpatrywanie od strony teorii organizacji przemysłowej. Jak podaje się powszechnie, pionierski charakter miała tu rozprawa doktorska Hymera (opublikowana w 1976 r.). Wśród innych badaczy, których prace stworzyły podwaliny teoretyczne BM, należy wymienić Kindelbergera, Vernona, a wśród analityków badających strumienie BIZ związane z inwestycjami w krajach słabiej rozwiniętych warto przytoczyć takie nazwiska jak Lall i Streeten (publikacja z 1977 r.)⁶.

Tabela 1. Główne zagadnienia badawcze dziedziny biznesu międzynarodowego w XX wieku

Kwestia	Okres badań	Zagadnienia szczegółowe	Kraje będące przedmiotem analizy
Wyjaśnianie przepływu kapitału w formie BIZ	koniec II wojny światowej do lat 70.	<ul style="list-style-type: none"> • amerykańskie BIZ w Europie • zachowanie kadry menedżerskiej a BIZ 	USA, Europa, Ameryka Łacińska, Kanada
Wyjaśnianie przyczyn powstawania, a także strategii i organizacji korporacji międzynarodowych	lata 70., 80., 90.	<ul style="list-style-type: none"> • teorie korporacji międzynarodowych (KM) • strategię KM • organizacja KM • strategię obsługi rynków obcych • małe firmy a biznes międzynarodowy • międzynarodowa integracja ekonomiczna 	kraje słabo rozwinięte (LDCS) Japonia korporacje z LDCS Singapur, Tajwan, Hongkong, Korea Południowa
Od internacjonalizacji do globalizacji; nowe formy biznesu międzynarodowego	od połowy lat 80. do roku 2000	<ul style="list-style-type: none"> • <i>joint ventures</i> • alianse strategiczne • fuzje i przejęcia (M&A) • konkurencyjność • znaczenie globalizacji • nowe globalne firmy „<i>born globals</i>” 	Europa Wschodnia, Chiny

Źródło: P.J. Buckley, *Is the International Business Research Agenda Running Out of Steam?*, „Journal of International Business Studies” 2002, no 33, s. 367.

⁶ P.J. Buckley, wyd. cyt., s. 371.

W latach siedemdziesiątych XX w. zasadniczym przedmiotem badań BM stały się organizacja i strategie działania przedsiębiorstw międzynarodowych. Podstawę rozważań stanowiły dwa zintegrowane ze sobą nurty badawcze:

- Pierwszy oparty był na analizie zmian w formach organizacji biznesu, przeprowadzonej przez Chandlera. Stała się ona bodźcem do dalszych badań empirycznych nad organizacją korporacji wywodzących się z różnych państw, realizowanych przykładowo przez takich badaczy, jak Wilkins, Stopford czy Wells.
- Drugi wywodzi się z koncepcji Coase'a (1937) oraz koncepcji hierarchii i rynków związanej z teorią kosztów transakcyjnych Williamsona (1975). Można go sprowadzić do paradygmatu internalizacji. Najbardziej powszechne ujęcie internalizacji zostało zaprezentowane przez Buckleya i Cassone'a (1976).

W ramach systematyzowania koncepcji teoretycznych – w drugim okresie badań w dziedzinie biznesu międzynarodowego – Dunning stworzył eklektyczną teorię zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Połączył w niej trzy teorie: monopolistycznych korzyści, lokalizacji i internalizacji⁷. Niewątpliwą zasługą tego badacza jest dokonanie syntezy podstawowych, teoretycznych ujęć internacjonalizacji przedsiębiorstwa w nową teorię, która kompleksowo opisuje to zjawisko. Jednak krytycy teorii Duninga twierdzą, iż nie stanowi ona żadnej zamkniętej całości, a jest tylko katalogiem czynników wpływających na bezpośrednie inwestycje zagraniczne i nie stała się zarzewiem dla nowego nurtu badań.

W latach osiemdziesiątych XX w. istotnym elementem badań prowadzonych w zakresie biznesu międzynarodowego stała się globalizacja. Pojawiła się również konieczność objęcia całościową (holistyczną) teorią różnych form prowadzenia działalności międzynarodowej przez KTN (przede wszystkim *joint ventures*, alianсів strategicznych, itp.). Bardziej liberalna postawa poszczególnych państw, przejawiająca się w większym otwarciu ich gospodarek na świat, przyczyniła się do zgłębiania zagadnienia konkurencyjności. Zmiany polityczno-ekonomiczne w byłych państwach socjalistycznych skłaniały zaś do skoncentrowania się na zachodzącej tam transformacji systemowej (przechodzeniu do gospodarki wolnorynkowej)⁸.

Konkurencyjność stała się imperatywem globalnego rynku. Plany osiągnięcia tak postawionego celu formułowano na poziomie krajów, sektorów, przedsiębiorstw oraz ich zakładów. Jedną z najbardziej znanych koncepcji konkurencyjności na szczeblu państw jest tzw. diament Portera (1990)⁹.

W literaturze podkreśla się, iż dotychczasową siłą biznesu międzynarodowego był umiejętny dobór koncepcji teoretycznych, których celem było objaśnienie zmian zachodzących w realnej gospodarce. W XXI w. zaczęto zastanawiać się, czy istnieją fundamentalne zagadnienia empiryczne – „wielkie pytania”, na które nale-

⁷ J. Rymarczyk, *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2004, s. 47-51.

⁸ P.J. Buckley, wyd. cyt., s. 369.

⁹ Koncepcja była krytykowana i modyfikowana (m.in. Rugman 1993, Dunning 1997).

żałoby szukać odpowiedzi na gruncie teoretycznym. A może należy się raczej skoncentrować na wyjaśnianiu/dokumentowaniu zagadnień podejmowanych przez badaczy biznesu międzynarodowego w przeszłości, lecz podlegających zmianom w warunkach zachodzących procesów globalizacyjnych¹⁰?

4. Nowe zagadnienia badawcze biznesu międzynarodowego w XXI wieku

Analiza artykułów – ukazujących się w „Journal of International Business Studies” w latach 2000-2005 – poświęconych rozważaniom dotyczącym przyszłości dyscypliny BM wskazuje, iż zarówno doświadczeni badacze, jak i pionierzy dostrzegają konieczność znalezienia nowych płaszczyzn badawczych w tym obszarze. Buckley, Shenkar i inni badacze amerykańscy stwierdzają, że plan rozwoju BM nie może koncentrować się wyłącznie na analizie KTN, ponieważ ograniczy to zasadniczo jego dotychczasowy obszar zainteresowań badawczych. Shenkar sugeruje, iż należałoby wykorzystać zdolność BM do inkorporowania i interpretowania zagadnień międzynarodowych o charakterze politycznym, społecznym czy też historycznym (w tym zakresie możliwości ekonomii oraz strategii są ograniczone). Ta zdolność odnosi się do badania tych zagadnień, które dotychczas były zaniebane, jak np. narodowe uwarunkowania zarządzania czy też korzystanie z osiągnięć antropologii¹¹.

Nowakowski zauważa, iż w tradycji amerykańskiej wykład biznesu międzynarodowego opiera się zazwyczaj na korporacjach transnarodowych¹². Jednak w literaturze europejskiej – w tym w polskiej – znacznie więcej uwagi poświęca się małym i średnim przedsiębiorstwom. Jednocześnie warto dodać, iż globalizacja spowodowała pojawienie się na rynku międzynarodowym nowych podmiotów, takich jak międzynarodowe sieci przedsiębiorstw i przedsiębiorstwa wirtualne.

Shenkar – zastanawiając się nad tożsamością dyscypliny BM w globalnej gospodarce – zwraca uwagę, iż odwołując się do wypowiedzi Duninga, Toyne’a czy Nigha, w obszarze biznesu międzynarodowego powinny być prowadzone badania interdyscyplinarne, lecz należy przede wszystkim powrócić do badań porównawczych. Tego typu badania były prowadzone w latach czterdziestych przez takich badaczy jak Murdoch (1945) czy Weber (1947) i są one prawdziwym źródłem powstania dyscypliny BM¹³.

Warto podkreślić, iż dotychczasowa dyscyplina BM charakteryzuje się wysokim poziomem skoncentrowania geograficznego. Przegląd wiodącego periodyku

---

¹⁰ P.J. Buckley, wyd. cyt., s. 371.

¹¹ O. Shenkar, wyd. cyt.

¹² M.K. Nowakowski, wyd. cyt., s. 34.

¹³ O. Shenkar, wyd. cyt.

podejmującego tematykę BM – przywołanego już „Journal of International Business Studies” – pokazuje, że ponad 90% publikowanych artykułów miało przynajmniej jednego autora z Ameryki Północnej, a ponad 70% autorów pochodziło ze Stanów Zjednoczonych. W niewielkim stopniu odzwierciedla to rzeczywistość globalnego biznesu. Wydaje się, iż należałoby w przyszłości znacznie rozszerzyć spektrum prowadzonych badań poza obszar USA i wybranych krajów rozwiniętych, a badać zachowania przedsiębiorstw i prawidłowości z nimi związane na nowych rynkach narodowych lub regionalnych. I chociaż następuje wzrost liczby autorów zagranicznych, to trzeba wspomnieć, że stosują oni schematy rozwinięte w krajach zachodnich.

Tabela 2. Postulowane zagadnienia badawcze w dziedzinie biznesu międzynarodowego w XXI wieku

Postulowane zagadnienia badawcze	Wstępna charakterystyka
1. Wznowienie badań porównawczych	badanie zagadnień o charakterze międzynarodowym powinno zawierać dogłębną analizę krzyżujących się ze sobą systemów biznesowych oraz środowisk biznesowych, a także zachodzących między nimi interakcji
2. Wykorzystanie wiedzy i koncepcji lokalnych	należy wykorzystywać lokalne źródła wiedzy, dostępne na poziomie poszczególnych krajów i regionów, a także implementować lokalne koncepcje tworzone w sferze BM
3. Uwzględnienie kontekstu	należy uwzględnić uwarunkowania polityczne, społeczne i kulturowe prowadzenia biznesu w różnych lokalizacjach, a także czynnik czasu
4. Prowadzenie badań interdyscyplinarnych	prowadzenie badań o charakterze interdyscyplinarnym, odwołujących się do podstaw teoretycznych oraz metodologicznych różnych dziedzin wiedzy (np. stosowania dorobku międzykulturowej psychologii w objaśnianiu procesów decyzyjnych w KTN)
5. Stosowanie metody studiów przypadków	studia przypadku pozwalają uwzględnić uwarunkowania lokalne, co jest niemożliwe w przypadku korzystania z danych o charakterze zagregowanym
6. Uwzględnienie teorii w analizie dotyczącej decyzji lokalizacyjnych	poszukiwanie lokalizacji, które pozwoliłyby efektywnie rozwinąć dorobek teoretyczny (ponieważ np. są to lokalizacje zupełnie odmienne od tych, na których podstawie dana teoria powstawała)

Źródło: P.J. Buckley, wyd. cyt.; P.J. Buckley, D.R. Lessard, wyd. cyt.; O. Shenkar, wyd. cyt.

Ramy niniejszego artykułu nie dają możliwości wyjaśnienia wszystkich przyczyn, które spowodowały, że w XXI w. BM znalazł się na rozdrożu, lecz podjęte w nim wątki pozwalają wskazać – na podstawie dyskusji naukowych prowadzo-

nych w „Journal of International Business Studies” czy „Management International Review” oraz ukazujących się publikacji – przyszłe i pożądane kierunki badań w obszarze BM.

W oparciu o wskazane w tab. 2 postulowane zagadnienia badawcze warto zasugerować kilka kwestii szczegółowych. Są to: transgraniczne fuzje i przejęcia, zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwach międzynarodowych oraz analiza kultury organizacyjnej przedsiębiorstwa w kontekście lokalnych uwarunkowań kulturowych. Zapewne dalej należałoby zgłębiać proces globalizacji, szczególnie w aspekcie odpowiedzi na pytanie, czy będzie się on pogłębiać czy też nastąpi jego fragmentaryzacja. Na uwagę zasługuje również pogłębienie badań dotyczących roli nowych organizacji w kształtowaniu środowiska międzynarodowego, a zwłaszcza organizacji pozarządowych.

I jeszcze jedna kwestia. Dotychczasowe badania realizowane w obszarze BM prowadzono w krajach Triady lub kilku innych wybranych krajach. Wydaje się, iż postępujący proces globalizacji naturalnie spowoduje, że spektrum badań zostanie rozszerzone (np. na Europę Środkową i Wschodnią, region Azji i Pacyfiku).

Realizacja wskazanych w tab. 2 postulowanych zagadnień badawczych wzmocniona działaniami środowisk naukowych zajmujących się biznesem międzynarodowym w różnych regionach świata, a nie tylko w USA powinna doprowadzić do rozwoju tej dyscypliny naukowej.

5. Podsumowanie

Biznes międzynarodowy jako dyscyplina naukowa rozwijał się bardzo dynamicznie w XX w. Natomiast powszechny rozwój procesów internacjonalizacji i liberalizacji, a także gwałtowny rozwój technik informacyjnych i komunikacyjnych w latach dziewięćdziesiątych spowodowały, iż badacze zajmujący się biznesem międzynarodowym zwrócili uwagę na wiele nowych zjawisk oddziałujących na tę dyscyplinę nauki.

Analiza dorobku teoretycznego tworzącego podstawy BM oraz obserwacja procesów gospodarczych zachodzących w globalnej gospodarce pozwalają określić przyszłe zagadnienia badawcze realizowane przez tę dyscyplinę. Wśród nich należy zwrócić uwagę na następujące: wznowienie badań porównawczych, analizę rynków wschodzących, podejmowanie decyzji lokalizacyjnych na rynkach wschodzących, przedsiębiorstwa wirtualne w globalnej gospodarce, globalne sieci dystrybucji oraz wpływ KTN na gospodarkę kraju goszczącego.

Jednocześnie warto zauważyć, iż rosnące zainteresowanie biznesem międzynarodowym widoczne jest w badaniach naukowych prowadzonych przez ośrodki akademickie nie tylko w krajach Triady, lecz również w regionie Azji i Pacyfiku oraz w Europie Środkowej i Wschodniej.

Literatura

- Buckley P.J., *Is the International Business Research Agenda Running Out of Steam?*, „Journal of International Business Studies” 2002, no 33.
- Buckley P.J., Lessard D.R., *Regaining the Edge for International Business Research*, „Journal of International Business Studies” 2005, no 36.
- De la Torre J., Moxon R.W., *E-Commerce and Global Business: The Impact of Information and Communication Technology Revolution on the Conduct of International Business*, „Journal of International Business Studies” 2002, no 32.
- Griffin R.W., Pustay M.W., *International Business. A Managerial Perspective*, Pearson Prentice Hall, New Jersey 2007.
- Nowakowski M.K. (red.), *Biznes międzynarodowy. Od internacjonalizacji do globalizacji*, SGH, Warszawa 2005.
- Rymarczyk J., *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2004.
- Shenkar O., *One More Time: International Business in a Global Economy*, „Journal of International Business Studies” 2004, no 35.

EVOLUTION OF INTERNATIONAL BUSINESS' DISCIPLINE IN THE GLOBAL ECONOMY

Summary

In the 20th century the international business field (IB) was developing dynamically. The widespread development of internationalization and liberalization processes as well as information and telecommunication technologies in the 1990s caused researchers in international business to pay more attention to a variety of new factors affecting this field of study.

The analysis of the IB theoretical framework and the observation of economic processes going on globally allow us to specify future strategies for this field of study. The most important ones are: comparative research, emerging markets, emerging locations, virtual firm, global branding and distribution, impact of MNEs on host economy.

Furthermore, it should be underlined that the interest in international business is increasingly growing in plenty of research centers - not only in the Triad but also in the Asia-Pacific Region and Central-Eastern Europe.